

УДК 338.33

ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Павленко І. І., д.е.н., професор, кафедра економіки підприємства, обліку та аудиту, ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ

Павленко І. І. Оцінка потенціалу підвищення конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості.

В статті розглянуто проблему оцінки потенціалу підвищення конкурентоспроможності як підґрунтя для формування напрямів конкурентоспроможного розвитку підприємств хімічної промисловості. Охарактеризовано стан хімічної промисловості України за секторами, обсягами виробництва, прибутковістю підприємств. Доведено необхідність оцінки потенціалу підвищення конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості. Виявлено напрями підвищення конкурентоспроможності у світовій хімічній промисловості. Сформовано аналітичну базу оцінки потенціалу підвищення конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості. Визначено динаміку чисельності працюючих, виручки від реалізації, вартості активів, собівартості продукції та прибутків на підприємствах хімічної промисловості України. Доведено, що зміцнення конкурентних позицій є важливим елементом підвищення конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості на внутрішніх та зовнішніх ринках. Здійснено кількісну оцінку фінансово-економічної спроможності підприємств хімічної промисловості щодо впровадження механізму зміцнення конкурентних позицій. Визначено, що потенціал зростання обсягів виробництва зберігся лише на ПрАТ «Берті» та ПАТ «ДніпроАзот», а підприємства хімічної промисловості мають високий рівень ресурсомісткості виробництва, недостатній рівень оборотності власного капіталу, від'ємні значення рентабельності продукції. Виявлено, що підприємства функціонують в умовах зростання інфляції та зменшення рівня податкового навантаження внаслідок зниження ставки податку на прибуток. Доведено, що напрями конкурентоспроможного розвитку підприємств хімічної промисловості повинні формуватися відповідно до складових коефіцієнту фінансово-економічного потенціалу зміцнення конкурентних позицій.

Pavlenko I. Evaluation of potential to increase the enterprise competitiveness of chemical industry.

The paper considers problem of evaluation of potential to increase the competitiveness as a base of forming the directions of competitiveness development of enterprises of chemical industry. State of Ukrainian chemical industry by sectors, volumes of production, profitability of enterprises was described. Necessity of evaluation of potential to increase the competitiveness of chemical industry enterprises was proved. Directions of competitiveness increasing in the world chemical industry were distinguished. Dynamics of number of employed, net revenues, value of assets, product cost and profits at enterprises of chemical industry was determined. It was proved that strengthening of competitive positions is a main element of increasing of chemical industry enterprises competitiveness at domestic and foreign markets. Quantitative assessment of financial economic ability of chemical industry enterprises for introduction of mechanism of strengthening of competitive positions was carried out. It was determined that potential of increasing the volumes of production was kept only at Private JSC "BERTI" and Public JSC "DNEPRAZOT". Enterprises of chemical industry have high level of resource intensity of production, insufficient level of own capital turnover, negative level of product profitability. Enterprises function in conditions of the

escalation of inflation and easing of tax burden due to reduction of profits tax. Directions of chemical industry enterprises competitiveness development must be formed according to components of rate of financial economic potential of strengthening of competitive positions.

Павленко И. И. Оценка потенциала повышения конкурентоспособности предприятий химической промышленности.

В статье рассмотрена проблема оценки потенциала повышения конкурентоспособности как основа для формирования направлений конкурентоспособного развития предприятий химической промышленности. Охарактеризовано состояние химической промышленности Украины по секторам, объемам производства, прибыльности предприятий. Доказана необходимость оценки потенциала повышения конкурентоспособности предприятий химической промышленности. Выявлены направления повышения конкурентоспособности в мировой химической промышленности. Сформирована аналитическая база оценки потенциала повышения конкурентоспособности предприятий химической промышленности. Определена динамика численности работающих, выручки от реализации, стоимости активов, себестоимости продукции и прибыли на предприятиях химической промышленности Украины. Доказано, что укрепление конкурентных позиций является важным элементом повышения конкурентоспособности предприятий химической промышленности на внутренних и внешних рынках. Проведена количественная оценка финансово-экономической способности предприятий химической промышленности для внедрения механизма укрепления конкурентных позиций. Определено, что потенциал роста объемов производства сохранился только на ЧАО «Берти» и ОАО «ДнепроАзот», а предприятия химической промышленности имеют высокий уровень ресурсоемкости производства, недостаточный уровень оборачиваемости собственного капитала, отрицательные значения рентабельности продукции. Выявлено, что предприятия функционируют в условиях роста инфляции и уменьшения налоговой нагрузки в результате снижения ставки налога на прибыль. Доказано, что направления конкурентоспособного развития предприятий химической промышленности должны формироваться в соответствии с составляющими коэффициента финансово-экономического потенциала укрепления конкурентных позиций.

Постановка проблеми. Сектори хімічної промисловості України характеризуються різним рівнем технологічної, товарної, цінової конкурентоспроможності, а також рівнем фінансово-господарського та інституційного стану. За 2014 рр. темпи зниження обсягів виробництва основних видів продукції хімічної промисловості у натуральному вираженні, окрім виробництва лікарських препаратів, склали від 4,5% до 52,3%, а за 2012-2014 рр. понад 30% підприємств хімічної промисловості були збитковими, що свідчить про їх низький потенціал щодо підвищення конкурентоспроможності. Визначення рівня та стану складових потенціалу підвищення конкурентоспроможності сприятиме формуванню ефективних напрямів підвищення конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні чинники впливу та методичні аспекти оцінки конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості розкриті у роботах Касаткіної М. В. [1-2]. Питання стратегічного аналізу та формування стратегії розвитку підприємств хімічної промисловості розглядаються у роботах Перерви П. Г., Лимара Д. О. [3-4]. Сучасний стан, характеристики та перспективи розвитку хімічної промисловості України оцінюються Алимовим О. М., Ковеня Т. В., Кушниренко В. В., Наконечною А. В. [5-8]. Сучасний потенціал підприємств хімічної промисловості оцінено Шевцовою Г. З. [9]. Зокрема, в найближчі 10 років визначено два напрями розвитку світової хімічної промисловості та її суб'єктів: по-перше, диверсифікація та розширення продуктових лінійок за рахунок хімічної продукції з високою добавленою вартістю та інноваційних продуктів, а також інтегрованих продуктів міжгалузевої кооперації; по-друге, створення інтегрованих комплексів із включенням сировинних та енергетичних складових,

перенесення енерго- та ресурсоемних виробництв в місця зі здешевленою сировиною й енергоресурсами та близькістю до експортних портів і транспортних вузлів [6, С. 35].

Незважаючи на всебічну оцінку та аналіз складових конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості, поза увагою вчених залишилися питання оцінки можливостей підприємств щодо підвищення конкурентоспроможності, що є інструментом, який розширює методичну базу оцінювання напрямів конкурентоспроможного розвитку та зміцнення конкурентних позицій підприємств.

Мета статті – здійснити оцінку потенціалу підвищення конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до рівня переробки продукції у хімічній промисловості виділяють сектор основної хімії та сектор перероблення. Продукцією сектору основної хімії є базова органічна та неорганічна продукція, первинні пластмаси, мінеральні добрива та пігменти і синтетичні барвники, а основною продукцією сектору перероблення – пластмасові вироби, фармацевтична продукція, парфумерно-косметичні вироби, мийні засоби, лакофарбові матеріали і гумові вироби.

Підприємствами сектору основної хімії, що належать до структуроутворюючих підприємств галузі, є наступні: ПАТ «ДніпроАзот» (виробництво аміаку та азотних добрив); ПАТ «Сумихімпром» (виробництво складних мінеральних добрив, азотних сполук та діоксиду титану); ПАТ «Одеський припортовий завод» (виробництво добрив і азотних сполук). У секторі перероблення структуроутворюючими для галузі є ПАТ «Укрпластик» (виробництво плит, листів, труб і профілів із пластмас) та ПрАТ «Росава» (виробництво гумових шин, покришок і камер, відновлення протектора гумових шин і покришок), а ПрАТ «Берті» (виробництво гумових виробів) – одне з підприємств сектору, що демонструє позитивні темпи зростання.

Чисельність працюючих на ПрАТ «Берті» у 2012-2014 рр. зросла на 8% (з 116 осіб до 125 осіб), а на ПАТ «Укрпластик» відбулося її зниження на 5% (з 1462 осіб до 1385 осіб). На інших підприємствах хімічної промисловості, що обрані для оцінки потенціалу підвищення конкурентоспроможності, чисельність працюючих у 2011 р. складала понад 4000 осіб та за період 2011-2014 рр. знизилася темпами від 3% до 11% (рис. 1).



Рисунок 1 – Динаміка чисельності працюючих на підприємствах хімічної промисловості України за 2011-2014 рр. (Побудовано за [10])

Незважаючи на зниження обсягів виробництва, усі аналізовані підприємства мали позитивні темпи зростання виручки від реалізації у 2014 р. темпами від 11% до 38%, що свідчить про зростання цін на продукцію на тлі зростання собівартості реалізованої продукції темпами від 21% до 36%. При цьому за 2014 р. вартість активів ПрАТ «Берті» зросла на 20%, ПАТ «Укрпластик» та ПАТ «Сумихімпром» – на 4-6%, ПАТ «ДніпроАзот» та ПАТ «Одеський припортовий завод» – у 2-3 рази, а на ПрАТ «Росава» – знизилася на 2%. Варто зауважити, що протягом 2011-2014 рр. прибутковим залишалося лише ПАТ «ДніпроАзот».

У роботі [8, С. 70] зазначається, хімічний комплекс України є експортоорієнтованим та імпортозалежним і тому перебуває у прямій залежності від трансформації конкурентного середовища у світовій хімічній промисловості та змін на світовому ринку хімічної та нафтохімічної продукції. Звідси слідує, що важливим елементом конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості є зміцнення їх конкурентних позицій, як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках.

Кількісну оцінку фінансово-економічної спроможності підприємств хімічної промисловості щодо впровадження механізму зміцнення конкурентних позицій пропонується здійснювати за методикою Щербатюк О. М., якою передбачається обчислення коефіцієнта фінансово-економічного потенціалу:

$$K_{\text{фп}} = \left[1 + \frac{K_{\text{пн}} * K_{\text{рп}} * K_{\text{рм}} * K_{\text{вк}} * K_{\text{фн}}}{I} \right] * 100, \quad (1)$$

де $K_{\text{фп}}$ – коефіцієнт фінансово-економічного потенціалу зміцнення конкурентних позицій підприємства, економічна сутність обчислення якого полягає в розрахунку відношення розміру фінансового результату до оподаткування до величини активів підприємства на кінець звітного року;

$K_{\text{пн}}$ – коефіцієнт, що показує рівень податкового навантаження, розраховується як відношення величини фінансового результату до оподаткування до розміру чистого прибутку звітного періоду (прибутку після сплати податків);

$K_{\text{рп}}$ – коефіцієнт рентабельності продукції, який дорівнює відношенню чистого прибутку підприємства звітного року до повної собівартості виготовленої продукції;

$K_{\text{рм}}$ – коефіцієнт ресурсомісткості виробництва, що розраховується як відношення повної собівартості продукції до виручки від її реалізації;

$K_{\text{вк}}$ – оборотність власного капіталу – відношення виручки від реалізації продукції до величини власного капіталу підприємства;

$K_{\text{фн}}$ – коефіцієнт фінансової незалежності, що розраховується як відношення розміру власного капіталу до величини активів підприємства;

I – фактичний (або очікуваний) індекс інфляції відповідного періоду [11, С. 195-196].

Згідно з рекомендаціями автора [11, С. 196], дана факторна адитивна модель показує формальну залежність між показником фінансово-економічного потенціалу зміцнення конкурентних позицій підприємства (можливим темпом зростання обсягів виробництва продукції) та показниками, що оцінюють виробничу (ресурсомісткість виробництва), фінансову (коефіцієнт, що характеризує структуру джерел коштів), ринкову (рентабельність продукції, оборотність власного капіталу) та правову (коефіцієнт, що оцінює рівень податкового тиску) сторони діяльності суб'єкта господарювання.

Розрахунок коефіцієнту фінансово-економічного потенціалу зміцнення конкурентних позицій на підприємствах хімічної промисловості (табл. 1) показує, що позитивні темпи зростання цього показника демонструє лише ПрАТ «Берті», а на ПАТ «ДніпроАзот» збереглися можливості щодо зростання обсягів виробництва продукції.

Таблиця 1 – Динаміка коефіцієнту фінансово-економічного потенціалу зміцнення конкурентних позицій підприємств хімічної промисловості за 2011-2014 рр.

Підприємство	$K_{\text{фп}}$			
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Підприємства сектору основної хімії				
ПАТ «ДніпроАзот»	100,73	101,03	101,20	100,35
ПАТ «Сумихімпром»	99,82	86,71	84,57	93,56
ПАТ «Одеський припортовий завод»	117,05	95,57	58,06	97,04
Підприємства сектору перероблення				
ПАТ «Укрпластик»	103,10	102,19	99,51	89,00
ПрАТ «Берті»	90,76	107,65	119,04	114,76
ПрАТ «Росава»	96,82	93,49	99,46	88,70

Розраховано за даними [10, 12].

Оцінка стану складових фінансово-економічного потенціалу зміцнення конкурентних переваг на підприємствах хімічної промисловості показала, що усі підприємства мають високий рівень ресурсомісткості виробництва, лише на ПАТ «ДніпроАзот» оборотність власного капіталу має рівень, вищий за 1 (3,49-4,4 обороти/рік), а позитивні значення рентабельності продукції, розрахованої за показником $K_{\text{рп}}$, забезпечуються лише у одиничних випадках (2011 р. – ПАТ «Укрпластик» (0,13) та ПАТ «Одеський припортовий завод» (0,6), 2012 р. – ПАТ «Укрпластик» (0,6)).

За аналізований період відбулося зростання індексу інфляції з 1,06 до 1,21, а рівень податкового навантаження зменшується внаслідок зниження ставки податку на прибуток.

Ресурсомісткість виробництва на підприємствах хімічної промисловості, розрахована за показником $K_{\text{рм}}$, знаходиться в межах: ПАТ «Укрпластик» – 0,84-1,07, ПАТ «ДніпроАзот» – 0,99-1,06, ПрАТ «Берті» – 0,98-1,08, ПАТ «Сумихімпром» – 1,03-1,17, ПАТ «Одеський припортовий завод» – 0,93-1,36, ПрАТ «Росава» – 1,02-1,15.

Таким чином, підвищення конкурентоспроможності підприємств обох секторів хімічної промисловості повинно ґрунтуватися на забезпеченні зниження ресурсомісткості виробництва, оптимізації структури капіталу, активізації збутової діяльності на внутрішньому та зовнішньому ринках хімічної продукції.

Висновки:

1. Обсяги виробництва та чисельність працюючих на підприємствах хімічної промисловості скорочуються.
2. Фінансово-економічний потенціал зміцнення конкурентних позицій підприємств знижується в обох секторах хімічної промисловості.
3. Основні напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості необхідно формувати за складовими фінансово-економічного потенціалу зміцнення конкурентних позицій.

Список використаних джерел:

1. Касаткіна М. В. Оцінка конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості: методичні аспекти [Електронний ресурс] / М. В. Касаткіна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 3(2). – С. 159-165. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mimi_2011_3\(2\)_24.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mimi_2011_3(2)_24.pdf)
2. Касаткіна М. В. Конкурентоспроможність підприємств хімічної промисловості: сучасні чинники впливу [Електронний ресурс] / М. В. Касаткіна // Економіка і регіон. – 2011. – № 2. – С. 164-169. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econrig_2011_2_36.pdf

3. Перерва П. Г. Формування стратегії розвитку підприємств хімічної промисловості [Електронний ресурс] / П. Г. Перерва // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2013. – № 21. – С. 112-119. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vcpitp_2013_21_19.pdf
4. Лимар Д. О. Стратегічний аналіз хімічної промисловості України [Електронний ресурс] / Д. О. Лимар // Управління розвитком. – 2013. – № 18. – С. 106-110. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2013_18_38.pdf
5. Алимов О. М. Нова парадигма розвитку хімічної промисловості України [Електронний ресурс] / О. М. Алимов // Економіка промисловості. – 2010. – № 4. – С. 240-243. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econpr_2010_4_41.pdf
6. Ковеня Т. В. Підсумки роботи підприємств хімічного комплексу України в 2012 році. Аналітична поточна та прогнозна оцінка стану хімічного комплексу України / Т. В. Ковеня // Хімічна промисловість України. – 2013. – № 4. – С. 6-35.
7. Кушниренко В. В. Оцінка стану та перспективи розвитку хімічної промисловості України [Електронний ресурс] / В. В. Кушниренко // Управління розвитком. – 2013. – № 22. – С. 137-138. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2013_22_55.pdf
8. Наконечна А. В. Характеристика хімічної промисловості України [Електронний ресурс] / А. В. Наконечна // Економіка і управління. – 2011. – № 2. – С. 68-73. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econupr_2011_2_12.pdf
9. Шевцова Г. З. Особливості сучасного потенціалу підприємств хімічної промисловості України [Електронний ресурс] / Г. З. Шевцова, О. В. Браславська // Бізнес Інформ. – 2014. – № 4. – С. 140-146. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/binf_2014_4_24.pdf
10. Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Довгань Л. Є. Стратегічне управління : навч. посіб. / Л. Є. Довгань, Ю. В. Каракай, Л. П. Артеменко. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 440 с.
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua>

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, конкурентна позиція, хімічна промисловість, оцінка, потенціал підвищення конкурентоспроможності.

Ключевые слова: конкурентоспособность предприятия, конкурентная позиция, химическая промышленность, оценка, потенциал повышения конкурентоспособности.

Keywords: enterprise competitiveness, competitive position, chemical industry, evaluation, potential of competitiveness increasing.